

AZ ÁLLAMI SZUVERENITÁSSAL KAPCSOLATOS
ÉSZREVÉTELEK A LOTUS NEVŰ HAJÓ ESETÉNEK
KONTEXTUSÁBAN

A nemzetközi jog az államok szuverenitásán alapul. Ez a szuverenitás képezi az említett jog szabályozási elvét. Annak ellenére, hogy a szuverenitás évek óta rendszeres támadásoknak van kitéve a doktrína bizonyos képviselői által, továbbra is a jog alapjait képezi. A nemzetközi jog az államoktól származik és az államokon is ér véget. Ezt nem befolyásolja a tény, hogy az egyéneknek van címezve, és hogy az egyének az államokon belül meghatározott, erős jogosultságokkal rendelkeznek, amelyekre legjobb példát az emberi jogok szolgálják.

A szuverenitáson alapuló nemzetközi jog klasszikus pozitívista elméletét az Állandó Nemzetközi Bíróság (ÁNB) a *Lotus hajó ügyében*¹⁷³ meghozott ítélete fejezte ki. A tényállás az alábbi volt: 1926. augusztus 2-án az említett francia gőzhajó a nyílt tengeren összeütközött a *Boz-Kourt* hajóval. Az ütközés eredményeként a török hajó kettétört és elsüllyedt, nyolc török állampolgár pedig életét veszítette. Miután a Lotus Isztambulba érkezett, a török hatóságok nyomozást indítottak Hassan Bey, a Boz-Kourt kapitánya, valamint Demons hadnagy, a francia hajó első tisztjének ügyében. Szeptember 15-én a török bíróság nyolcvan nap börtönre és huszonkétezer font bírószágra ítélte Demont. Demons korábban panasszal élt, amiben kifogásolta a török bíróságok joghatóságát, a panaszt azonban elutasították. A török bíróságok a saját joghatóság ügyében a büntető törvénykönyv 6. cikkére hivatkoztak, amely hasonló tényállások esetén a török bíróságok illetékességét határozta meg.

Franciaország reagált a török hatóságok eljárására, és azzal érvelt, hogy a diplomáciai védelem keretein belül Törökország nem rendelkezik joghatósággal, amely alapján elítélhetné Demont, mivel az ütközés a nyílt tengeren történt. Emiatt a Lotus legénységének tagja ügyében kizárólag olyan állam bírósága hozhat ítéletet, amely zászlója alatt futott a hajó.

A török kormány azt javasolta, hogy az ügyet az Állandó Nemzetközi Bíróságnak adják át. Ennek eredményeként 1926. november 12-én Franciaország és Törökország egy különleges megállapodást (*compromis*) kötött, melynek értelmében felkérték a Bíróságot, hogy vizsgálja ki, hogy Törökor-

173 „*Lotus*”, 1927, szeptember 7-i ítélet, P.C.I.J. Publ., Series A, No. 10.

szág megsértette-e alakhelyről, érdekről és joghatóságról szóló 1923. július 24-igyezmény (lausanne-i békeszerződés) 15. cikkét, amikor büntető eljárást indított Damons hadnagy ügyében.

A Hágai Bíróság 1927. augusztus 7-én hozott ítéletében azt állapította meg, hogy Törökország nem járt el a nemzetközi joggal ellentétes módon. Emiatt nem vizsgálták a francia követelést, amely szerint pénzbeli kártérítést kértek Demons hadnagy részére. A bírók szavazatai 6:6 arányban alakultak, ilyen esetben a bíróság elnökének szava volt a döntő. Akkoriban ezt a tisztséget Max Huber (*casting vote*) töltötte be. Meg kell említeni, hogy J. B. Moore bíró minden fontos pontban elfogadta az ítéletet, egyedül a török büntetőkönyv 6. cikke alapján indítottbüntetőeljárás ügyében nem értett egyet.

A Bíróság által vizsgált fontos kérdésnek bizonyult egy adott állam szuverén jogainak ügye, amelyet a joghatóság alapján vizsgált meg. Franciaország azt állította, hogy ahhoz, hogy a török bíróságok gyakorolhassák joghatóságukat Demons hadnagy felett, a nemzetközi jogból származó jogcímre kellene hivatkozniuk. A francia álláspont szerint a vitát a nemzetközi jog alapján kellett volna rendezni, ami pedig korlátozza a saját büntető joghatóságának *prima facie* saját állama területén történőalkalmazását. Jules Basdevant francia küldött a nemzetközi bírósági eljárás során így nyilatkozott:

*egy állam, belső illetékességének keretein belül, saját hatáskörben hivatkozhat szuverenitására, de saját illetékességének kibővítése céljából a nemzetközi jog által elismert jogcímre kell hivatkoznia, az államnak a nemzetközi jog normáira kell támaszkodnia.*¹⁷⁴

Törökország épp az ellenkezőjét állította. Azt az álláspontot képviselte, hogy a török bíróságoknak joguk van a joghatóság gyakorlására, amíg az nem ellentétes a nemzetközi joggal. Mahmout Essat Bey, Törökország igazságügyi minisztere kiemelte, hogy:

az alábbi ügyben az az alapelv, hogy minden szuverén államnak joga van szabadon megalkotni saját jogait, megszervezni bíróságait és meghatározni azok hatáskörét. Nem lehet vélelmezni a szuverenitás eme fontos attribútumának korlátozását; a korlátozást mindenkinek bizonyítania kell, aki ilyet állít. Egy ilyen korlátozás kizárólag az általános vagy részletes egyezmény világos és precíz rendelkezéséből vagy a nemzeti jog bizonyos normá-

174 PC.I.J. Publ., Series C, No. 13-II, s. 150-151.

jának megfelelő módon és szabadon elfogadott általános szokássá történő átalakításából (*consacré*) származhat. Az egyezmény vagy a nemzeti szokásjog létezésével kapcsolatos kételemek esetén a szabadság elvének kell túlsúlyban lennie: *in dubio pro libertate*.¹⁷⁵

Az ÁNB a második álláspontot támogatta. A Bíróság szerint a nemzetközi jog a független államok közötti kapcsolatokat szabályozza. Az államokra kötelező hatályú jog elve tehát az államok szabad akaratából kell hogy származzon, amita jog elvét kifejező konvenciókban, vagy általánosan elfogadott szokásokban fejezhetnek ki, hogy szabályozzák a független és egymás mellett élő társadalmak közötti kapcsolatokat, vagy közös célok érjenek el. Ezért *nem lehet vélelmezni az államok függetlenségének korlátozását* (ún. *Lotus hajó szabvány vagy doktrína*).¹⁷⁶

Az ÁNB álláspontját a doktrína egyes képviselői a kezdettől fogva kifogásolták.¹⁷⁷ A *Lotus hajó* ügyében meghozott ítélet a mai napig a pozitívizmus-

175 P.C.I.J. Publ., Series C, No. 13-II, s. 134-135 [a kiemelés a szerzőtől származik].

176 „*Lotus*”, 1927. szeptember 7-i ítélet, P.C.I.J. Publ., Series A, No. 10, s. 18.

177 Többek között. J. L. Brierly, *The Basis of Obligation in International Law*, [w:] J. L. Brierly, *The Basis of Obligations in International Law and Other Papers*, red. H. Lauterpacht, C. H. Waldock, Oxford 1958, s. 11-12; J. H. H. Weiler, *The Geology of International Law – Governance, Democracy and Legitimacy*, ZaöRV, Bd. 64 (2004), s. 547, 556. Lásd még: M. Koskenniemi, *From Apology to Utopia. The Structure of International Legal Argument*, Cambridge 2005, s. 309-312; J. L. Brierly, *The ‘Lotus’ Case*, [w:] J. L. Brierly, *The Basis of Obligation in International Law and Other Papers*, red. H. Lauterpacht, C. H. Waldock, Oxford 1958, 142-144. old.; I. Brownlie, *The Principles of Public International Law*, Oxford 2008, 20, 239-240. old.; L. Cavaré, *L’arrêt du ‘Lotus’ et le positivisme juridique*, *Travaux Juridiques et Economiques de l’Université de Rennes* 1930, t. 10, 144-148. old.; A. Steiner, *Fundamental Conception of International Law in the Jurisprudence of the Permanent Court of International Justice*, *AJIL* 1936, t. 30, 414-416. old.; H. Lauterpacht, *The Function of Law in the International Community*, Oxford 1933, 51-84. old.; H. Lauterpacht, *The Functions of Law in the International Community*, Oxford 1933, 51-96. old. H. Lauterpacht még tovább ment, állítása szerint a *Lotus hajó doktrína*: „of being obsolete and contrary to the very terms of Article 38 of the Statute.” H. Lauterpacht, *The Development of International Law by the International Court*, London 1958, 360. old. Úgy tűnik, hasonló állásponton volt a Nemzetközi Jogi Bizottság, amikor a joghatóságot szabályozó jogszabályokat vitarta meg a hajók nyílt tengeren történő ütközése ügyében (YILC 1956, t. II, 281. old.): „[t]his judgement, which was carried by the President’s casting vote after an equal vote of six to six, was very strongly criticized and caused serious disquiet in international maritime circles. A diplomatic conference held at Brussels in 1952 disagreed with the conclusions of the judgement. The Commission concurred with the decisions of the conference, which were embodied in the International Convention for the Unification of Certain Rules relating to Penal Jurisdiction in matters of Collisions and Other Incidents of Navigation ... [1952. május 10.] it did so with the object of protecting ships and

hoz kapcsolódik, az ÁNB ítéletét támogató kijelentéseket pedig azok a vádak érik, hogy nem megfelelően értelmezik a nemzetközi jog lényegét. J. L. Brierly az ítélet fent idézett részletéa szélsőséges pozitivisták iskolája erősen ellentmondásos metafizikai állításának nevezte, amely szerint a jog szuverén és független államok szabad akaratából származik, amiből az következik, hogy a jog függetlenségének korlátozását nem kellene vélelmezni.¹⁷⁸ Ezen kívül Ch. de Vischer kifogásolta, hogy a *Lotus* ügyében hozott ítélete nemzetközi jogban a pozitivisták doktrínáinak legkellemetlenebb következményeinek nyomát hordozza, és azt róta fel a Bíróságnak, hogy egy ilyen értelmezés elfogadásának következménye egy csekély mértékben progresszív, statikus jog, ami nem járul hozzá a nemzetközi jog fejlődéséhez.¹⁷⁹

Az, hogy az ÁNB ítélete a jog szélsőségesen pozitivisták elképzelésének megnyilvánulását képezi, attól függ, mit értünk a „szélsőséges” kifejezés alatt, valamint hogyan értelmezzük a Bíróság álláspontját. A XIX. században a *Selbstverpflichtung* elméletet népszerűsítették, amelynek H. Triepel határozottan ellentmondott,¹⁸⁰ miszerint a nemzetközi jog kötelező érvénye egy állam akaratától függött, a nemzetközi jog normái pedig addig a pillanatig voltak érvényesek, amíg azok megfeleltek ennek az akaratnak.¹⁸¹ H. Triepel helyesen álla-

their crews from the risk of penal proceedings before foreign courts in the event of collision on the high seas, since such proceedings may constitute an intolerable interference with international navigation.”

178 J. L. Brierly, *The “Lotus” Case*, *Law Quarterly Review*, 1928, t. 44, 155. old. Lásd még: Declaration of Judge Simma, *Accordance with International Law of the Unilateral Declaration of Independence in respect of Kosovo (Request for Advisory Opinion)*, ICJ Reports 2010, par. 8-9.

179 Ch. de Vischer, *Justice et méditation internationales*, *Revue de droit international et de législation comparée* 1928, t. 9, 77-78. old.

180 H. Triepel, *Völkerrecht und Landesrecht*, Leipzig 1899, 78-79, 268. old. A nemzetközi jog alapjául szolgáló közös akarat koncepciója mellett foglalt állást, amelyet az államok együttműködése generál.

181 O. Spiermann, *International legal argument in the Permanent Court of International Justice. The Rise of the International Judiciary*, Cambridge 2005, 39-40. old. Az alábbiakra hivatkozik: Bergbohm, *Staatsverträge und Gesetze als Quellen des Völkerrechts*, Dorpat 1877, 19-37. old. valamint G. Jellinko, *Die rechtliche Natur der Staatenverträge: Ein Beitrag zur juristischen Construction des Völkerrechts*, Vienna 1880, 5-45. old. Lásd: R. Harrison, *Hobbes, Locke and Confusion’s Masterpiece*, Cambridge 2003, 96. old.; M. Koskenniemi, *The Gentle Civilizer of Nations. The Rise and Fall of International Law 1870–1960*; 198-206. old.; M. Koskenniemi, *From Apology to Utopia*, 125-130. old.; R. Kwiecień, *Teoria i filozofia prawa międzynarodowego. Wybrane problemy*, Warszawa 2011, 111-115. old.

pította meg, hogy egy ilyen elmélet elfogadása egy államon kívüli jog (*äusseres Staatsrecht*) egyoldalú létrehozását eredményezi.¹⁸²

A nemzetközi jog ilyen szélsőséges értelmezése valójában e jog létének megtagadásához vezet, és a nemzetközi jog tagadói, mint T. Hobbes,¹⁸³ J. Austin¹⁸⁴ vagy G. Jellinek¹⁸⁵ által kifejezett álláspontokat szül. Ezt azonban semmiképp nem jelentette ki a Bíróság. A Bíróság a kritikák miatt soha nem ismételte meg álláspontját, némely kijelentéseit pedig a *Lotus hajó* ügyében kifejezett álláspont enyhítéseként lehet elfogadni.¹⁸⁶ Ennek ellenére az az általános vélemény, hogy ez az álláspont megerősítést nyert az Általános Nemzetközi Bíróság és a Nemzetközi Bíróság egyes döntéseiben.¹⁸⁷ Többek között a *Nicaraguában, vagy Nicaragua ellen folytatott militáris és paramilitáris tevékenységek* ügyében a Nemzetközi Bíróság azt az álláspontot képviselte: „hogy a nemzetközi jogban nincsenek egyéb jogok, mint azok, amelyeket az érdekelt állam nemzetközi szerződés által vagy más módon elfogadott, amelynek alapján a szuverén állam lefegyverzésének szintjét korlátozhatják. Ez az elv pedig kivétel nélkül minden államra érvényes.”¹⁸⁸ Ennek legutóbbi megnyilvánulása

182 H. Triepel, op. cit., 79. old.

183 T. Hobbes, *Lewiatan czyli Materia, forma i władza państwa kościelnego i świeckiego*, tł. C. Znamierowski, rozdział 17. Zob. M. Koskenniemi, op. cit., 79-83. old.

184 J. Austin, *Province of Jurisprudence Determined*, London 1954, *passim*, a szczególónie 1-12, 122-129. old. Lásd. M. Koskenniemi, op. cit., 125-126. old.

185 Érdemes megjegyezni, hogy G. Jellinek feltételezte, hogy csak az állam természetes céljainak megfelelő akarat (*Staatszwecke*) korlátozza az államot és emiatt nem hozhat önkényes döntéseket (*Willkür*) és nem változtathatja meg akaratát. Az állam önkéntes kötelezettségei az akarattól függetlenül kötelező érvényűek, ami az államok közötti társadalmi életből (*Natur der Lebensverhältnisse*) következik és az állam akaratának objektív korlátozását jelenti.

186 Például: *Territorial Jurisdiction of the International Commission of the River Oder*, 1929. szeptember 10-i 16. sz. ítélet. Series A, No. 23, 26. old., amelyben a Bíróság elvetette az egyezmény rendeleteinek szűk értelmezése tekintetében felvetett lengyel érvet, amely az államok szabadságának elvére és az egyezmény rendelkezéseinek értelmezésében felmerült kételyek esetén a korlátozások véleményezésének tiltására hivatkozott.

187 *Factory at Chorzów (Merits)*, 1928. szeptember 13-i ítélet, Series A, No. 17, 28. old.; *Fisheries (United Kingdom v. Norway)*, 1951. december 18-i ítélet, I.C.J. Reports 1951, 124. old., 143; *Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons*, 1996. július 8-i szakértői vélemény, I.C.J. Reports 1996, par. 21, 22, 52.

188 Accordance with international law of the unilateral declaration of independence in respect of Kosovo (Request for Advisory Opinion), 2010. július 22-i szakértői vélemény, I.C.J. Reports 2010, főleg par. 56. Lásd. R. Kwiecień, *Glosa do opinii doradczey Międzynarodowego Trybunału Sprawiedliwości z 22.7.2010 r. w sprawie zgodności z prawem międzynarodowym jednostronnej deklaracji niepodległości Kosowa*, *Kwartalnik Prawa Publicznego*, 2010, nr 3, 211-221. old.

a Nemzetközi Bíróság *Koszovóval* kapcsolatos szakértői véleménye, amelyet ellentmondásosságára való tekintettel nehéz megfelelő érvként elismerni az államok közötti megegyezés elméletére.¹⁸⁹ Itt érdemes azonban megjegyezni, hogy a Nemzetközi Bíróság nem következetes az ítéletek terén, és időről időre olyan konszenzuson kívüli tényezőkre mutat, amelyekből a nemzetközi jog származik.¹⁹⁰

Az erős kritika ellenére a *Lotus hajó* doktrína továbbra is fennmaradt a nemzetközi jogban és folyamatosan vele ellenkező véleményeket vált ki. Az Állandó Nemzetközi Bíróság által kifejezett pozitivistá koncepció feletti vita a Nemzetközi Bíróság, a *nukleáris fegyverek használatának jogszerűsége*¹⁹¹ ügyében meghozott szakértői véleményével, kisebb mértékben pedig a *2000. április 11-i elfogatóparancs*¹⁹² kapcsolatban éledt újjá.

Ezen ügyek keretein belül a nemzetközi jog objektív koncepcióját mutatták be. A vélemények jelentős részében alapvetően a nemzetközi közösség és a nemzetközi jog komunitáris eredetét hangsúlyozták. A *Lotus hajó* formulájának egyfajta enyhítésére és pozitivistá elemeitől való megszabadítására tett kísérletet M. Shahabuddeen bíró, aki arra mutatott rá, hogy az állam nem rendelkezik abszolút szuverenitással, amely bármilyen, akárgyalázatos eljárás-

189 Accordance with international law of the unilateral declaration of independence in respect of Kosovo (Request for Advisory Opinion), 2010. július 22-i szakértői vélemény, I.C.J. Reports 2010, főleg par. 56. Zob. R. Kwiecień, *Glosa do opinii doradczej Międzynarodowego Trybunału Sprawiedliwości z 22.7.2010 r. w sprawie zgodności z prawem międzynarodowym jednostronnej deklaracji niepodległości Kosowa*, Kwartalnik Prawa Publicznego, 2010, nr 3, 211-221. old.

190 Például: *Reservations to the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide*, 1951. május 28-i szakértői vélemény, I.C.J. Reports 1951, 23. old, amelyben az NB megállapította, hogy a népirtás bűncselekménye: „a denial of the right of existence of entire human groups, a denial which shocks the conscience of mankind and results in great losses to humanity, and which is contrary to moral law...”, továbbá: „the principles underlying the Convention are principles which are recognized by civilized nations as binding on States, even without any conventional obligation.” Egyéb ügyben: *Delimitation of the Maritime Boundary in the Gulf of Maine Area (Canada/United States of America)*, 1984. október 12-i ítélet, I.C.J. Reports 1984, par. 111, Az NB észrevette, hogy a szokásjog két típusú normából áll (az első független az *opinio iuris* lététől), mivel a szokás: „comprises a limited set of norms for ensuring the co-existence and vital co-operation of the members of the international community, together with a set of customary rules whose presence in the *opinion juris* of States can be tested by induction based on the analysis of a sufficiently extensive and convincing practice...”

191 *Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons*, 1996. július 8-i szakértői vélemény, I.C.J. Reports 1996.

192 *Arrest Warrant of 11 April 2000 (Democratic Republic of the Congo v. Belgium)*, 2002. február 14-i ítélet, I.C.J. Reports 2002.

rajogosíthatná fel, amennyiben a nemzetközi jogban nem létezik megfelelő tiltó norma.¹⁹³ Véleménye szerint több szuverenitás egyidejű létezése az államok szabadságának korlátozását vezeti be olyan eljárások esetén, amelyek kizárják egyébszuverenitások létezését. Ezek a korlátozások kijelölik az objektív strukturális kereteket (*objective structural framework*), amelyek között létezhet a szuverenitás, a kereteket pedig maga az ÁNB javasolja, a „független, egymás mellett élő társadalmakra” hivatkozva.

Egészen kritikus módon viszonyult a Lotus formulához az NB elnöke M. Bedjaoui, aki azt állítja, hogy az ÁNB álláspontja megfelelt a XX. század elejére jellemző nemzetközi jognak, valamint kifejezte az idők szellemét (*l'air du temps*) és a nemzetközi közösség szellemét. Ez a közösség akkoriban nem rendelkezett számos intézménnyel, ezen kívül a szoros koegzisztenciával kapcsolatos nemzetközi jog szabályozta, amely az állami szuverenitás elvének jelentését tükrözte. Véleménye szerint a nemzetközi jog határozottan pozitivistá és voluntarista elképzelésének helyébe a nemzetközi jog objektív koncepciója lépett, amelyet könnyebben tükröz a kollektív jogi lelkiismeret (*conscience juridique collective*) és amely a bizonyos társadalomként szerveződött államok társadalmi szükségleteire (*nécessités sociales*) reagál. A nemzetközi jog objektív koncepciója mellett, de teljesen szemben állva a pozitivistá koncepcióval foglal állást A. Cançado Trindade, aki azt állítja, hogy a nemzetközi jog az univerzális jogi lelkiismeret és az emberi lelkiismeret (*human conscience*) kifejeződése. Ily módon próbálja az embert ennek a jognak a központi helyére elhelyezni és az emberi jogokra hivatkozni.

Az ÁNB pozitivistá álláspontjának kritikájához és a nemzetközi jog komunitárius elképzeléséhez 2002-ben az NB három bírója is csatlakozott, megállapítva, hogy a *Lotus* hajó ügyében tett nyilatkozat a *laissez-faire* csúcsa (*the high water mark of laissez-faire*) a nemzetközi kapcsolatokban és azt az időszakot szimbolizálja, amelyet más tendenciák szignifikáns módon törtek meg.¹⁹⁴ Az univerzális joghatóság kontextusában azt is állították, hogy a *Lotus* hajó a nemzetközi jog horizontális rendszerét fejezi ki, amíg a számos, az állam joghatóságával kapcsolatos rendelkezéseket tartalmazó multilaterális szerződés aláírása a nemzetközi társadalom elszántóságát fejezi ki, miszerint bizonyos típusú bűncselekményeket el kell ítélni.

193 Dissenting Opinion of Judge Shahabuddeen, *Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons*, 1996. július 8-i szakértői vélemény, I.C.J. Reports 1996, 393. old.

194 Joint separate opinion of Judges Higgins, Kooijmans and Buergenthal, *Arrest Warrant of 11 April 2000 (Democratic Republic of the Congo v. Belgium)*, 2002. február 14-i ítélet, I.C.J. Reports 2002, par. 51.

Eszerint az államok a nemzetközi közösség ügynökeiként működnek ezen bűncselekmények kivizsgálásában és büntetésében, az ebből a célból számukra megadott felhatalmazás (*authority*) a jog vertikális jellegére utal, ami különbözik az ÁNB által kifejezett nemzetközi jog horizontális értelmezésétől. Ebből az következik, hogy a nemzetközi jog legitimitásával kapcsolatos vita csak a megfelelő célokkal rendelkező nemzetközi közösség keretein belül lehetséges, amely célokat később az államok a közösség által megadott felhatalmazással valószínűleg megvalósítanak meg. A kérdés ilyen megközelítése értelmében, a nemzetközi közösség, nem pedig egyes államok akarata a döntő jelentőségű a nemzetközi jog kötelező érvényéről szóló vitában.

Amint az korábban bemutattuk, a megegyezés elméletét gyakran éles kritikák érték a doktrína egy része által. Azonban még a legnagyobb ellenzői is a nemzetközi jog konszenzuális jellegére mutatnak rá. L. Henkin ezt az alábbi módon fogalmazta meg:

*Az államok egyetértés és összhang által alkotják meg a jogot. Az államközi jogot az állam „akarata” által alkotják meg, ismerik el és fogadják el. Semmiből sem lesz a nemzetközi rendszerben elfogadott törvény, ha az bármilyen más forrásból származik.*¹⁹⁵

Amint már említettük, a Hágai Bíróság ítélete a mai napig éles kritikákat kap a doktrína egyes képviselőitől.¹⁹⁶ Ezen kritikák fényében néha módosított javaslatokat terjesztenek elő, amelyek az államlegitimációserejének engedélyezését attól teszik függővé, hogy az állam betart-e bizonyos normákat, amelyek

195 L. Henkin, *International Law: Politics, Values and Functions : General Course on International Law*, RCADI 1989 IV, t. 216, 46. old.

196 Többek között Simma bíró kritizálja az NB-t, hogy az a nemzetközi jog egy szélsőségesen konszenzuális, a Lotus doktrínán alapuló elképzelését fogadta el. A bíró szerint: „[t]he underlying rationale of the Court’s approach reflects an old, tired view of international law, which takes the adage, famously expressed in the “*Lotus*” Judgment, according to which restrictions on the independence of States cannot be presumed because of the consensual nature of the international legal order ... by upholding the *Lotus* principle, the Court fails to seize a chance to move beyond this anachronistic, extremely consensualist vision of international law. The Court could have considered the scope of the question from an approach which does not, in a formalistic fashion, equate the absence of a prohibition with the existence of a permissive rule; it could also have considered the possibility that international law can be neutral or deliberately silent on the international lawfulness of certain acts.” Declaration of Judge Simma, *Accordance with international law of the unilateral declaration of independence in respect of Kosovo (Request for Advisory Opinion)*, 2010. július 22-i szakértői vélemény, I.C.J. Reports 2010, par. 8-9.

között leggyakrabban az emberi jogokat és demokráciát emlegetik.¹⁹⁷ Ezeken az érveken kívül egyéb, komolyabb vádak is meg szoktak fogalmazni. Többek között azt, hogy a nemzetközi jog jellege megváltozott és az egyes államok érdekeinek képviselőhelyett a közös érdekek, mint a nemzetközi közösség érdekeinek képviselője került előtérbe. J. H. H. Weiler azt állítja, hogy a kvázi-legiszlációs és bírósági szervek létrehozása megkérdőjelezi az államok legitimitásmegegyezésének elméletét.¹⁹⁸

A közös érdekek nemzetközi jog által történő megvalósítása az említett szerző szerintfiktívvé teszi a nemzetközi jogaz államok megegyezése által történő megindoklását. Hasonló hangnemben nyilatkozik R. Wolfrum, aki szerint az államok akaratan alapuló nemzetközi jog legitimitációja jelenlegi világunkban nem kielégítő.¹⁹⁹ Véleménye szerinta nemzetközi jog egyes területein belül nemzetközi szintre emelték át a hatásköröket. Ez az „internacionalizáció”, az egységek szerepeinek megerősítésével együtt (egyezmények által létrehozott szervek, szakértői csoportok, büntetőjogi felelősség, nemzetközi bíróságok és befektetési bíróságok előtti szereplés), valamint a jogviták bírósági úton történő rendezésének növekvő szerepe is azon trendek megnyilvánulását jelentik, amelyek azt a kérdést teszik fel, hogy a nemzetközi jog továbbra is a nemzetközi kötelezettségek konszenzuális jellegén alapul-e.

A nemzetközi kapcsolatok szabályozásának nemzetközi szintre emelése (pl. WTO) azt eredményezi, hogy a hagyományos legitimitációs formula kimerül és felhígul, épp ezért kevésbé problematikus legitimitációs alapot kell keresni. R. Wolfrum a demokratikus tényező eltűnésére is panaszkodik, amely összefügg a jogosultságok nemzetközi szintre történő áthelyezésével, és amit „deparlamentizációnak” és a végrehajtó szervek szerepének a nemzetközi kapcsolatokbantörténő megnövelésének nevez. Ez a megjegyzés akkor különösen aktuális, amikor a nemzetközi szervezetek kreatív értelmezés útjánkiszélesítik funkciójukat és olyan hatásköröket vesznek fel, amelyeket az államok nem szándékoztak tudatosan és határozottan megadni. Így tehát - bár ezt a

197 A. Buchanan, *The Legitimacy of International Law*, [w:] *The Philosophy of International Law*, red. S. Besson, J. Tasioulas, Oxford 2010, s. 79; A. Buchanan, R. O. Keohane, *The Legitimacy of Global Governance Institutions*, [w:] *Legitimacy In International Law*, red. R. Wolfrum, V. Röben, Berlin – Heidelberg – New York 2008, s. 25 i n.; F. R. Tesón, *International Obligation and the Theory of Hypothetical Consent*, *Yale Journal of International Law* 1990, t. 15, 106-107. old.

198 J. H. H. Weiler, op. cit., s. 556 i n.

199 R. Wolfrum, *Legitimacy of International Law from a Legal Perspective: Some Introductory Remarks*, [w:] *Legitimacy in International Law*, red. R. Wolfrum, V. Röben, Berlin – Heidelberg – New York 2008, 19-20. old.

német szerző nem jelentette ki egyértelműen - a demokrácia, mint a nemzetközi jogot legitimáló érték mellett foglal állást. Valójában a korábban említett, és ugyanezt az eszmét kifejező véleményekhez csatlakozik. Úgy tűnik, hogy jelenleg ez az eszmeáramlaturalkodik a szakirodalomban, amit a nemzetközi jog „demokratizálásaként” értelmezhetünk.

A felsorolt erősebb vagy enyhébb hangnemű kritikai vélemények ellenérea mai napig a *Lotus* doktrínamutatja be a legteljesebb módon a nemzetközi jog természetét és alapját az állami szuverenitás terén. A jogászok álláspontjainak különbözőségét minden bizonnyal az adott szerző jogfilozófiai nézete határozza meg. A *Lotus* doktrínát főleg a jogi pozitívizmus képviselői támogatják, ellenzői pedig a pozitívizmuson kívüli (köztük a természetjogi) doktrínák hívei közül kerülnek ki. Amint azt korábban kifejtettük, az ítéletek egy részében a Nemzetközi Bíróság továbbra is hasonló álláspontot képvisel.